

Kronika

Sprawozdanie z konferencji naukowej z cyklu Staropolskie Spotkania Językoznawcze nt. Jak badać teksty staropolskie?

W dniach 14–15 maja 2014 r. w Poznaniu odbyła się konferencja pt. Jak badać teksty staropolskie,

zorganizowana przez Zakład Historii Języka Polskiego Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Konferencja zainicjowała nowy cykl konferencyjny Staropolskie Spotkania Językoznawcze. Podobnie jak podczas wygasłego już cyklu Poznańskich Spotkań Historyków Języka, organizowanych trzykrotnie

w latach 2004–2008 przez Zdzisławę Krążyńską i Stanisława Borawskiego, przyjęto nietypową formułę konferencji, która polegała na rezygnacji z wielominutowych wystąpień na rzecz wyłącznie plenarnej debaty nad nadesłanymi (i udostępnionymi wszystkim dyskutantom) wcześniej referatami. Takie rozwiązanie, po pierwsze, nie narzuciło autorom żadnych ograniczeń związanych z objętością prezentowanego tekstu, po drugie, pozwoliło na przygotowanie się do dyskusji. Istotą poznańskiego spotkania stała się zatem wymiana poglądów, na którą nierzadko brak czasu na tradycyjnych konferencjach.

Podczas konferencji dyskusji poddano 22 referaty. Ich autorzy pochodzili z różnych ośrodków krajowych i zagranicznych. Najsilniej reprezentowane było poznańskie środowisko naukowe (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza — 11 autorów, Instytut Historii PAN — 1). Na konferencję przybyli także referenci z Uniwersytetu Warszawskiego (3), Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (3), Uniwersytetu Łódzkiego (2), Uniwersytetu Śląskiego (1), Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie (1) i Uniwersytetu w Poznaniu (1). Wśród badaczy oprócz językoznawców byli także literaturoznawcy, edytorzy, klasycy, historycy i źródłoznawcy. Obrady toczyły się w Collegium Maius UAM (Salon Mickiewicza).

Konferencję otworzyła prozdiekan Wydziału Filologii Polskiej i Klasyckiej UAM prof. Anna Piotrowicz. Kilka słów powitania wygłosił także w imieniu władz Instytutu Filologii Polskiej dr Krzysztof Skibski.

Na początku konferencji uczczono pamięć niedawno zmarłego profesora Wacława Twardzika, który w swoich tekstach niejednemu raz zadawał kluczowe dla poznańskiego sympozjum pytanie: Jak badać teksty staropolskie?, i odpowiadał na nie: *Uważniej aniżeli dotychczas*. Po chwili zadumy i wspomnień rozpoczęto obrady. Pierwszego dnia dyskusje skupione były wokół referatów dotyczących kwestii edycji tekstów staropolskich, problemów źródeł staropolskich tekstów oraz relacji między nimi. Udział badaczy różnych dyscyplin (historyków, klasyków, edytorów, literaturoznawców i językoznawców) gwarantował interdyscyplinarne podejście do omawianych tematów. Pierwsza część plenarnych obrad prowadzona była przez dwoje (byłego i obecnego) kierowników Zakładu Historii Języka UAM, tj. Zdzisławę Krążyńską i Tomasza Mikę. Tomasz Jurek z Instytutu Historii PAN

(Transmisja tekstu dokumentu średniowiecznego) zwracał uwagę na to, że przy wydawaniu średniowiecznych dokumentów należy zwracać uwagę nie tylko na ich autentyczność i wiarygodność, ale także na to, w jaki sposób tekst został przekazany. Problem edycji tekstów podjęli także Marcin Kuźmicki (Wydanie wielkopolskich rot sądowych w świetle najnowszych ustaleń badawczych) i Bogdan Hojdis (Interdyscyplinarność jako warunek konieczny edycji staropolskiego utworu). Do dyskusowania nad koniecznością łączenia dziedzin w badaniach nad tekstami dawnymi skłoniły także dwa referaty toruńskich autorów. Joanna Kulwicka-Kamińska, odpowiadając na tytułowe pytanie swojego tekstu: Co łączy XVI-wieczne tatarskie manuskrypty ze średniowiecznymi rękopisami, wskazywała na wielojęzyczność, modyfikowanie źródeł, obecność glos, brak pierwowzoru. Joanna Kamper-Warejko w tekście Jak badać słownictwo botaniczne, wskazywała te same problemy, tj. różne źródła i mechanizmy tworzenia słownictwa botanicznego, jego polisemiczność i synonimiczność, powiązanie nazwy z desygnatem, dwujęzyczność nomenklatury botanicznej. Monika Szczot (Od lektury powierzchniowej do strategii lekturowej? Rozważania o wybranych szesnastowiecznych dialogach politycznych) podjęła temat przekraczania dziedzin przy lekturze dialogów zmarłych, które — jako ściśle związane z ówczesnymi wydarzeniami politycznymi — wymagają od czytelnika łączenia historii polityki z historią literatury. Izabela Winiarska-Górska rozpoczęła zaś dyskusję na temat tego, czym jest tekst (Literacka rama wydawnicza a problemy tekstowo-gatunkowe drukowanych przekładów Pisma Świętego w drugiej połowie XVI wieku). Wskazała na te elementy tekstu, które zakłócają jego ciągłość, i pytała o ich znaczenie z perspektywy komunikacyjnej.

Dyskusję rozpoczęła w części pierwszej kontynuowano w części drugiej, moderowanej przez Magdalenę Pastuchową i Agnieszkę Słobodę. W tej części uwagę skupiono głównie na tekstach polskojęzycznych, a podstawowym problemem była kwestia relacji. Po pierwsze, zajmowano się relacjami polskojęzycznych tekstów i ich łacińskich źródeł. Wiesław Wydra i Rafał Wójcik pytali o wspólne źródła Rozmyślenia przemyskiego i Żywota Pana Jezu Krysta (Rozmyślenie przemyskie a Żywot Pana Jezu Krysta Baltazara Opeca. Prolegomena do studiów nad źródłami obu tekstów). Paweł Stępień („Czyż nie uczynił Bóg głupstwem mądrości świata?” (1 Kor 1, 20). Mądrość

mędrców i mądrość Boża w *Rozmowie Mistrza Polikarpa ze Śmiercią*) wskazywał na pokrewieństwo myśli *Rozmowy Mistrza Polikarpa ze Śmiercią* z *Dialogus cum Morte*, sztukami dobrego umiærania i średniowiecznymi tańcami śmierci, a także Księgą Mądrości, przy jednoczesnym świadomym kształtowaniu jej odrębności. Po drugie, pojawił się w tej części problem relacji tekstów dawnych do siebie nawzajem, a także do nieistniejącego praźródła. Rozpoczętą już referatem W. Wydry i R. Wójcika dyskusję nad tym, jak badać pokrewieństwo tekstów dawnych, kontynuowała Dorothea Rojszczak-Robińska. W artykule *Podobieństwo tekstów staropolskich a ich pokrewieństwo. Karta Rogawskiego a Sprawa chędogo*, cz. 1: Różnice leksykalne pytała, jakiego typu różnice i podobieństwa byłyby świadectwem istnienia pokrewieństwa między tekstami, a nie tylko korzystania ze wspólnego łacińskiego źródła. Na wielowarstwowość tekstów dawnych wskazywała też Olga Stramczewska (*Ślady wielowarstwowości w Rozmyślaniach dominikańskich*. Studium przypadku) na przykładzie fragmentu *Rozmyślań dominikańskich*, w którym pojawiają się sygnały wciągania przez kopistę glos marginalnych do tekstu głównego, przez co zaburzona zostaje przejrzystość strukturalna oraz niekiedy semantyczna tekstu. Mariusz Leńczuk także mówił o glosach (Polskie glosy w XV-wiecznych łacińskich rękopisach jako problem historycznojęzykowy). Na przykładzie zachowanych glos do Ewangelii, kanonu mszy świętej oraz XV-wiecznych słowników pokazał złożony proces powstawania średniowiecznych tłumaczeń oraz wskazał trudności, na jakie narażony jest każdy badacz pragnący stosować współczesne pojęcia do materiału historycznego. Problem dwujęzyczności pisarza i tekstu wypłynął ponownie przy okazji artykułu Karoliny Borowiec (*Dwujęzyczność pisarza i tekstu na średniowiecznym Śląsku*. Rekonesans), która analizując opracowania pieśni *Cantilena inhonestae*, legendy o świętej Dorocie oraz najstarszych drukowanych modlitw polskich, zwróciła uwagę na polonocentryzm badaczy, a także konieczność przeprowadzenia nowych badań języka zabytków, oderwanych od dyskusji nad polskością Śląska, co prowadzi do traktowania ich jako tekstów średniowiecznego pogranicza polsko-czeskiego.

Drugiego dnia konferencji dyskutowano głównie nad zagadnieniami historycznojęzykowymi,

nad metodami badań i opisu zjawisk oraz procesów językowych (składniowych, leksykalnych, fleksyjnych czy fonetycznych). Część pierwszą obrad prowadzili Rafał Zarębski i Piotr Sobotka. Na początek troje poznańskich badaczy: Z. Krążyńska, T. Mika, A. Słoboda, zainicjowało dyskusję o zarysie monografii poświęconej staropolskiej składni (*Rozważania o składni staropolskiej*. Konteksty i metody. Zarys 1. części monografii). Ponownie pojawił się problem interdyscyplinarności, relacji do źródeł, czyli konieczność uwzględniania w badaniach składniowych specyfiki staropolskich tekstów. Badacze wskazali, jak rozumieją rozwój języka, a także zwrócili uwagę na współistniejące tendencje składniowe. Z problematyką składniową borykali się także Alina Kępińska (*Problematyka opisu składni szesnastowiecznych Ewangelii*), Agnieszka Słoboda (*Składnia liczebników głównych w średniowiecznej polszczyźnie — ujęcie integrujące*) i Łukasz Jędrzejewski (*Rola diachronicznej gramatyki generatywnej a język staropolski*. Zależne zdania złożone: ich powstanie, rozwój oraz zanik). Izabela Winiarska-Górska (*Problemy opisu fleksji w przeglądlerce werstów równoległych szesnastowiecznych przekładów Ewangelii*) przedstawiła problemy opisu fleksji, z jakimi mierzą się wydawcy szesnastowiecznych przekładów Ewangelii. Pokazała, jak opracowywana przeglądarka uświadamia potencjał i wariantywność renesansowej polszczyzny, co jednak przy opisie wymaga uwzględnienia uwarunkowań natury tekstologiczno-genologiczno-stylistycznej.

Ostatnia część konferencji, prowadzona przez A. Kępińską i I. Winiarską-Górską, skupiła się głównie na problemach leksykalnych. M. Pastuchowa (*„Słowa-kameleony” — jak badać dopowiedzenia w tekście staropolskim*) zaprezentowała założenia projektu badawczego, którego celem jest diachroniczny opis wyrażen syntagmatycznych, i zaproponowała, aby z powodu specyfiki materiału historycznego łącznie charakteryzować dopowiedzenia i wykrzykniki. R. Zarębski (*Z problematyki kształtowania się stylu szesnastowiecznej prozy użytkowej*. Szeregi synonimiczne w *Podróży do Ziemi Świętej, Syrii i Egiptu* M.K. Radziwiłła Sierotki) skupił się na szeregach synonimicznych połączonych spójnikiem *albo*. Wśród nich wyróżnił grupę wyrazów równoznacznych i bliskoznacznych. P. Sobotka (*Współdziałanie podsystemów języka w perspektywie badań etymologicznych*. O *wszak*

i *jednak* w języku polskim na tle ogólnosłowiańskim) postawił tezę, że sufiks *-ak* był pierwotnie wykładnikiem sensów: deiktycznego, ze względu na ogólność logiczną, i aproksymatywnego, pod względem ogólności przypadkowej. Jagna Świderska (Staropolska zmiana *chw*≥*f* w świetle ustaleń dialektologii historycznej) wróciła do wielokrotnie opisywanego zagadnienia geografii i chronologii zmiany fonetycznej *chw*≥*f* w języku polskim.

Konferencję podsumował T. Mika, kierownik Zakładu Historii Języka, zapowiadając początek cyklu konferencji, które w kolejnych latach organizowane będą przez Zakład. Zachęcił tym samym do zasygnalizowania potrzeb związanych z tematyką kolejnych sesji. Za najważniejszy problem uczestnicy uznali edycję tekstów staropolskich i konieczność przedyskutowania zasad ich wydawania, a także kwestię ujednoczenia terminologii, którą posługują się badacze tekstów dawnych. Tym zagadnieniom będzie poświęcona konferencja w 2016 roku.

Dorota Rojszczak-Robińska
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu